Restaurarea a tot

și învățătura relevantă a Sfântului Grigore de Nyssa

Cuvioasa Maică a lui Nafpaktos și Sfântul Blaise Hierotheus

Sursa: „Viața de după moarte”, ediția a VIII-a. Sfânta Mănăstire a Nașterii Maicii Domnului. Capitolul 8.

1. Filozofi și teologi antici despre restaurarea tuturor lucrurilor

2. Opiniile interpreților asupra poziției Sfântului Grigore de Nyssa cu privire la restaurarea tuturor lucrurilor

3. Comentarii interpretative asupra învățăturii Sfântului Grigore de Nyssa despre restaurarea tuturor lucrurilor

a) Marea sa personalitate ecleziastică

b) Părerile sale despre filosofie

c) Învățătura sa despre predestinarea omului și eternitatea Iadului

d) Analiza interpretativă a unor pasaje specifice

e) Interpretarea Sfântului Grigorie de Nyssa de către Părinții Bisericii

4. Concluzii

1. Filozofi și teologi antici despre restaurarea tuturor lucrurilor

La popoarele antice se observa teoria decăderii și restaurării lumii. Conform acestei perspective, lumea se mișcă într-o anumită limită de timp, când diverse evenimente îi provoacă decăderea și distrugerea, iar apoi începe o nouă perioadă de reconstrucție, reconstrucție și decorare a

lumii. Astfel, teoria reciclării lumii a fost dezvoltată încă din cele mai vechi timpuri. Această recreare a lumii este cunoscută sub numele de paligeneză sau restaurarea lumii.

Astfel de concepte se regăsesc în școlile filozofice antice. Aceste probleme au fost discutate de filosofia stoică (Anaximandru, pitagoreici, Heraclit, Empedocle), filosofia stoică și neoplatonism. Sufletul uman participă, de asemenea, la reciclarea lumii, motiv pentru care majoritatea sistemelor filozofice vorbesc despre transmigrație sau reîncarnare, adică despre întoarcerea sufletului în lume pentru a fi purificat. Nu vom face o analiză mai amplă a teoriei restaurării tuturor lucrurilor, așa cum este dezvoltată în filosofia antică. Cert este că este un punct comun al tuturor filosofilor, în combinație cu alte teorii despre crearea lumii, existența răului, crearea omului și reîncarnarea sufletelor.

Origen, marele teolog al secolului al III-lea d.Hr., a dezvoltat în mod clar în învățătura sa teoria restaurării tuturor lucrurilor. În multe privințe, Origen a fost influențat de filosofie și a fost un exponent al așa-numitului creștinism elenizat, în timp ce Sfinții Părinți au exprimat elenismul creștinat.

Conform învățăturii lui Origen, sufletele oamenilor progresează prin purificare spre împăcarea cu Dumnezeu. Unele suflete ajung la purificare și împăcare cu Dumnezeu din viața prezentă, dar altele au nevoie de mai mult timp, motiv pentru care se întorc din nou la viață, într-o altă formă fizică. Astfel, se vorbește despre reîncarnări succesive, până când se realizează purificarea perfectă a fiecărui suflet și unirea cu Dumnezeu. În acest spirit, pedepsele celor răi și ale demonilor vor fi temporare. Când toate sufletele vor fi purificate, atunci diavolul va fi învins, totul va fi supus lui Dumnezeu și va avea loc restaurarea tuturor lucrurilor, va urma învierea oamenilor cu trupuri spirituale. În această perspectivă, totul va reveni la starea sa inițială.

Un principiu fundamental al lui Origen este că sfârșitul lumii trebuie să fie similar cu începutul ei. Pedepsele impuse de Dumnezeu și care încep în viața prezentă continuă și după moarte până la îndeplinirea purificării și restaurării tuturor lucrurilor, până când totul este supus lui Dumnezeu. Această purificare se realizează tot prin focul purgatoriului, care curăță lumea de stricăciune și reînnoiește totul. Astfel, răul va fi complet

desfăcut și abolit, odată cu prevalența binelui. Din cele menționate este clar că Origen leagă restaurarea tuturor lucrurilor cu reciclarea sufletelor*.

Expresia „restaurarea tuturor lucrurilor” apare o dată în Sfintele Scripturi, și în special în discursul Apostolului Petru din pridvorul lui Solomon, după vindecarea șchiopului. Printre altele, Apostolul Petru a vorbit despre pocăință și întoarcerea la Dumnezeu. El a spus: „Pocăiți-vă, dar, și întoarceți-vă la Dumnezeu, pentru ca să vi se șteargă păcatele, ca să vină de la Domnul vremuri de înviorare și ca El să trimită pe Isus Hristos, care v-a fost propovăduit, pe care cerul trebuie să-L primească până la vremurile restabilirii tuturor lucrurilor, despre care a vorbit Dumnezeu prin gura tuturor sfinților Săi proroci, de la începuturile lumii” (Faptele Apostolilor 3:19-21).

Totuși, expresia „restaurarea tuturor lucrurilor” nu înseamnă aici restaurarea și reciclarea sufletelor, așa cum susțineau filozofii, ci Împărăția viitoare, care va veni odată cu a Doua Venire a lui Hristos, când va avea loc o reînnoire a creației. Există și alți termeni în Sfânta Biblie, cum ar fi reînnoirea, renașterea, recapitularea, care uneori indică renașterea și reînnoirea lumii care a avut loc odată cu venirea lui Hristos, alteori renașterea omului odată cu introducerea sa în Biserică, prin sfântul Botez, iar alteori renașterea la a Doua Venire a lui Hristos, întrucât, după cum știm, va avea loc o schimbare a lumii din stricăciunea care este rezultatul păcatului.

În plus, acest pasaj hagiografic trebuie, în orice caz, interpretat în cadrul întregii învățături a Sfintei Biblii, unde se vorbește despre unicitatea sufletului, despre existența Iadului veșnic, despre faptul că judecata odată cu venirea lui Hristos va avea un dublu deznodământ, și anume Paradisul veșnic și Iadul veșnic, că există o blasfemie împotriva Duhului Sfânt care nu va fi iertată, nici în prezent, nici în veacul viitor, că fiecare trebuie să se înfățișeze înaintea tronului lui Hristos pentru a primi rodul faptelor sale, bune sau rele, etc.

Nu este potrivit să citățm aici toate aceste pasaje hagiografice, deoarece cititorul are ocazia să le vadă în capitolele relevante ale acestei cărți, unde sunt discutate aceste subiecte. Cert este că nicăieri în Sfânta Biblie nu poate sta ideea restaurării a tot, adică a faptului că sufletele vor reveni la viață până la purificarea finală, că nu va exista un Iad veșnic.

Tocmai din acest motiv avem o condamnare sinodală a teoriei restaurării tuturor lucrurilor. Mai exact, „Conciliul Sinodal al Ortodoxiei” îi condamnă pe cei care cred în teoria restaurării tuturor lucrurilor și toate celelalte probleme legate de aceasta. Se spune: „Celor care acceptă și transmit zicerile deșarte și grecești, că nu există o preexistență a sufletelor și că toate lucrurile nu au fost făcute din nimic, ci au fost produse, că sfârșitul iadului este această restaurare a creației și a lucrurilor omenești, și prin astfel de cuvinte introduc Împărăția Cerurilor, care este dizolvată și care este produsă, care este veșnică și indestructibilă, pe care Hristos și Dumnezeul nostru au învățat-o, este transmisă și prin toate Scripturile Vechi și Noi pe care le-am primit, că atât Iadul este fără sfârșit, cât și Împărăția este veșnică, prin astfel de cuvinte nu se eliberează și prin alții devin străini de condamnarea veșnică, Anatema”*.

Teoria restaurării tuturor lucrurilor este considerată un „verb deșartă și grecesc”, adică un rod al filosofiei grecești, care pângărește Împărăția Cerurilor și desființează cuvântul Scripturii, care vorbește despre un Iad fără sfârșit. Cei care acceptă astfel de opinii nu numai că se distrug pe ei înșiși, ci devin agenți și cauze ale distrugerii și pentru alții. Tocmai din acest motiv, ei sunt anatemați și excluși din Biserică ca membri bolnavi și în descompunere.

Desigur, această anatematizare a Sinodului Ortodoxiei este strâns legată de condamnarea de către Sinodul al Cincilea Ecumenic a teoriilor lui Origen, inclusiv a teoriei restaurării tuturor lucrurilor.

2. Opiniile interpreților asupra poziției Sfântului Grigore de Nyssa cu privire la restaurarea tuturor lucrurilor

Sfântul Grigorie de Nyssa a tratat în toate scrierile sale despre viața de după moarte, despre ce este sufletul, cum este păstrată ființa umană după ieșirea din trup, cum va avea loc învierea trupurilor, ce este Împărăția lui Dumnezeu etc. Am văzut multe dintre aceste păreri în alte capitole ale acestei cărți.

Printre astfel de teme escatologice se numără și așa-numita teorie a restaurării tuturor lucrurilor. Cu puține excepții, aproape toți cei care s-au ocupat de învățătura Sfântului Grigore de Nyssa au ajuns la concluzia că sfântul a fost influențat de Origen în ceea ce privește subiectul restaurării

tuturor lucrurilor. Desigur, așa cum susțin ei, el nu acceptă toate teoriile lui Origen cu privire la aceste probleme, întrucât neagă reîncarnarea, reciclarea sufletelor, dar în ceea ce privește restaurarea tuturor lucrurilor urmează cu moderație opiniile lui Origen. Astfel, spun ei, Sfântul Grigore de Nyssa vorbește despre restaurare într-un mod pozitiv.

Vom vedea în termeni generali care este impresia diferiților interpreți cu privire la pozițiile Sfântului Grigorie de Nyssa pe tema pe care o studiem și apoi vom examina dacă concluziile lor corespund adevărului. Desigur, ceea ce comentează și citează interpreții este spus de Sfântul Grigorie de Nyssa, dar ceea ce trebuie să spunem este că acestea nu sunt interpretate în contextul autentic, iar adevărul celor spuse nu este înțeles, în anumite puncte. Deoarece, așa cum vom vedea mai târziu, în ceea ce privește tema restaurării tuturor lucrurilor, Sfântul Grigorie nu vrea să spună ceea ce îi atribuie majoritatea savanților săi. Într-adevăr, pentru a înțelege învățătura Sfântului Grigorie, trebuie să avem cheile interpretative corespunzătoare și să integrăm ceea ce spune în întreaga tradiție a Bisericii.

Scopul principal al omului, conform Sfântului Grigore de Nyssa, este teizarea sa. Numai din această perspectivă ar trebui să luăm în considerare mântuirea omului. Dar pentru a atinge acest scop suprem, trebuie să trecem prin catharsis, care este necesară omului. Catharsisul poate fi realizat în această viață. Dar, dacă unii nu au putut să-l realizeze aici, acesta va continua în viața viitoare. Desigur, Sfântul Grigore de Nyssa nu acceptă transmigrația, care, conform lui Origen, continuă catharsisul omului, dar, totuși, vorbind despre catharsis, acceptă că aceasta continuă și după moarte.

Purificarea după moarte se realizează prin așa-numitul foc al purgatoriului sau focul purgatoriului, care este terapeutic. Astfel, chinurile iadului sunt terapeutice, ceea ce înseamnă că nu sunt veșnice. Într-o zi, Hadesul va înceta să existe. Sufletele după purificarea lor, pe care unele o realizează în această viață și altele după moarte, intră în veșnicie.

Purificarea și mântuirea se realizează prin dragostea și caritatea lui Dumnezeu. Dumnezeu, ca binefăcător, disciplinează omul pentru a-l reînnoi.

Beneficiile care vor decurge din purificare sunt foarte numeroase. Natura omului este reînnoită, deoarece expulzează toate elementele adulterate și străine care i-au fost adăugate.

În acest cadru, moartea însăși va fi abolită, răul va fi distrus și, astfel, totul va fi supus lui Dumnezeu. El pune un accent deosebit pe existența și dispariția răului. Răul, conform Sfântului Grigore de Nyssa, nu este un fapt ontologic, deoarece este o privare de bine. Răul este perisabil. Dar tot ce este perisabil nu este nenăscut. Tocmai din acest motiv, nu există rău în esență, ci există calitatea răului. Deoarece calitatea nu constituie esență, răul nu este esență.

Aceasta înseamnă că răul nu este etern, ci are un caracter temporar. Răul, care este nenăscut și perisabil, nu poate învinge binele și nepieribilul, care este Dumnezeu. Prin urmare, la un moment dat răul, care nu este o esență, va fi desființat. Epuizarea și desființarea răului nu interferează cu libertatea umană, deoarece atunci libertatea umană ar fi mai puternică decât bunul Dumnezeu și puterea Lui, întrucât ar avea capacitatea de a prelungi cursul răului la nesfârșit. Prin urmare, răul va dispărea în cele din urmă.

Nu numai că sufletele oamenilor vor fi curățite și răul eliminat, dar chiar și diavolul se va supune lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă că va fi mântuit. Răscumpărarea lui Hristos s-a dovedit în cele din urmă a fi o mântuire și pentru diavol. Hristos a luat natura umană și a murit pe Cruce, iar diavolul, fiind prins de trupul lui Hristos, ca un pește cu cârlig, a fost forțat să renunțe la sufletele pe care le poseda. Astfel, aceasta s-a dovedit a fi o mântuire și pentru diavol.

Desigur, interpreții Sfântului Grigorie de Nyssa observă că există numeroase contradicții în întregul său sistem teologic. O contradicție, pe care Sfântul Grigorie încearcă să o atenueze, este modul în care purificarea și restaurarea „forțată” a tuturor oamenilor, chiar și a diavolului, se împacă cu libertatea pe care o au atât omul, cât și diavolul. O altă contradicție este cum, în timp ce vorbește despre abolirea răului și mântuirea finală a tuturor oamenilor, în operele sale vorbește și despre eternitatea Iadului. Și cum, în timp ce acceptă restaurarea tuturor lucrurilor, pe care Origen a susținut-o, în același timp nu acceptă reciclarea sufletelor sau așa-numita reîncarnare, care este legată de purificarea sufletului și restaurarea tuturor lucrurilor.

Sunt de părere că tocmai în aceste așa-numite „contradicții”, pe care le identifică cercetătorii Sfântului Grigorie de Nyssa, rezidă atât interpretarea greșită a învățăturii sfântului de către cercetătorii săi, cât și interpretarea reală a tezelor sale. Ar trebui examinate cu atenție aceste „contradicții”, pentru a vedea care este teoria Sfântului Grigorie despre restaurarea tuturor lucrurilor.

Desigur, există și interpreți care încearcă să vadă premisele reale ale învățăturii Sfântului Grigorie și să demonstreze că Sfântul Grigorie nu propovăduiește opinii origeniste. Vom atinge toate acestea în secțiunea următoare, unde vom încerca să schițăm cadrul teologiei Sfântului Grigorie de Nyssa, deoarece credem că Sfântul Grigorie este nedreptățit. Prin urmare, și Sfântul Grigorie de Nyssa trebuie reabilitat, în ceea ce privește așa-numita teorie a restaurării.

Nu-mi fac iluzii că ceea ce se va spune va epuiza acest subiect, dar se vor sublinia punctele necesare, care, dacă studentul operei sale este conștient de ele, poate interpreta învățătura sfântului*.

3. Comentarii interpretative asupra învățăturii Sfântului Grigore de Nyssa despre restaurarea tuturor lucrurilor

În această secțiune vom încerca să analizăm „contradicțiile” pe care interpreții le identifică atunci când studiază învățătura Sfântului Grigore de Nyssa, deoarece aici rezidă adevărata interpretare a operelor sale.

Desigur, de la bun început trebuie să subliniem că atât problematica problemelor abordate, cât și limbajul în care scrie Sfântul Grigorie sunt dificile pentru cititorul modern. Trebuie să ținem întotdeauna cont de faptul că Părinții secolului al IV-lea, în special Sfântul Grigorie de Nyssa, au avut de-a face cu o problemă serioasă. Adică, au trebuit să înfrunte întrebările filosofilor despre probleme cosmologice, ontologice și soteriologice și să ofere răspunsuri prin intermediul Revelației. Noi astăzi nu ne ocupăm de astfel de probleme, motiv pentru care avem dificultăți în a le înțelege. Cu toate acestea, putem interpreta învățătura Sfântului Grigorie prin experiența ecleziastică.

Vom încerca să vedem cadrele interpretative ale învățăturii Sfântului Grigorie de Nyssa despre zilele din urmă și restaurarea tuturor lucrurilor prin intermediul a cinci puncte.

a) Marea sa personalitate ecleziastică

Sfântul Grigorie a fost cu adevărat o mare figură spirituală. Când citești operele sale, te bucuri de amploarea gândirii sale, de rodnicia învățăturii sale, dar, mai ales și mai presus de toate, de marea sa sensibilitate. El tratează probleme foarte dificile și totuși nu se îndepărtează de Tradiția Ortodoxă.

La Sfântul Grigorie de Nyssa întâlnim învățătura că lucrarea cea mai profundă a Bisericii este vindecarea omului, care se realizează prin purificare, și că scopul omului este theosis. Desigur, și alți Părinți analizează această realitate, dar Sfântul Grigorie de Nyssa încearcă o analiză detaliată. În lucrarea sa „Despre viața lui Moise", care este un model de discurs teologic, face extinderi și observații minunate.

În general, Sfântul Grigorie de Nyssa, fratele lui Vasile cel Mare, a tratat probleme insolubile pentru spiritul uman. Marea sa sensibilitate, evidentă în conversațiile pe care le-a avut cu sora sa Macrina înainte ca aceasta să adoarmă, precum și modul în care îi prezintă moartea, precum și atitudinea sa față de despărțirea de sora sa, face o impresie extraordinară. A fost cu adevărat un mare teolog, dar și un părinte spiritual destul de sensibil.

Valoarea marii sale personalități a fost recunoscută de întreaga Biserică. După moartea fratelui său, Vasile cel Mare, în 379, Sfântul Grigorie de Nyssa a întreprins diverse inițiative bisericești pentru a asigura credința ortodoxă împotriva ereziilor hristologice ale timpului său. Prezența sa la Sinodul de la Antiohia din 379 d.Hr. a fost dinamică, la fel ca și misiunea sa în Pont și Arabia pentru pacificarea Bisericii. În general, Sfântul Grigorie a dobândit un mare prestigiu și, din acest motiv, a fost interesat de reglementarea diferitelor afaceri bisericești, în principal în chestiuni doctrinare.

Prezența sa la cel de-al Doilea Sinod Ecumenic, de la Constantinopol în anul 381 d.Hr., a fost semnificativă. Desigur, la acest Sinod a prevalat

teologia fratelui său, Vasile cel Mare, care murise cu doi ani înainte de convocarea Sinodului, dar Sfântul Grigorie s-a dovedit a fi exponentul teologic al Sinodului.

În timpul lucrărilor Sinodului, Sfântul Grigorie a citit în fața Sfântului Grigorie Teologul studiul său, care respingea opiniile lui Eunomie, care (Eunomie) se opusese cu succes lui Vasile cel Mare. Mai exact, Vasile cel Mare a scris împotriva pozițiilor eretice ale lui Eunomie. Argumentele lui Vasile cel Mare l-au surprins atât de mult pe Eunomie, încât acesta a răspuns paisprezece ani mai târziu cu lucrarea sa „Apologie pentru apologie". La acea vreme, însă, nu i-a fost posibil lui Vasile cel Mare să răspundă, deoarece se apropia de sfârșitul vieții sale. Sfântul Grigorie de Nyssa și-a îndeplinit cu succes această misiune. Cu trei dintre cărțile sale, el a pulverizat literalmente opiniile lui Eunomie, apărând atât credința ortodoxă, cât și memoria fratelui său. Aceste scrieri se numără printre textele antieretice excelente.

La cel de-al Doilea Sinod Ecumenic, a fost recunoscut de toți ca teolog preeminent. A citit discursul introductiv la Sinod, a rostit oratia funerară pentru Meletie al Antiohiei, care era președintele Sinodului, a rostit discursul la întronarea Sfântului Grigorie Teologul pe tronul Constantinopolului și, după cum se crede, a dat forma finală Crezului, a redactat articolul despre Duhul Sfânt: „Și în Duhul Sfânt, Domnul, Dătătorul de viață, Care purcede de la Tatăl, Care împreună cu Tatăl și Fiul este venerat și slăvit, au vorbit prin Proroci." De fapt, se spune că în ilustrația celui de-al Doilea Sinod Ecumenic, Sfântul Grigorie este prezentat ca scrib al Sinodului.

Înainte de încheierea lucrărilor acestui Sinod, împăratul Teodosie a emis un decret, prin care Sfântul Grigorie a fost desemnat ca unul dintre cei trei episcopi care aveau să fie un model de credință pentru episcopii Pontului, ceea ce însemna că cei care nu erau de acord cu învățătura Sfântului Grigorie și nu aveau comuniune cu el erau eretici.

După Conciliu, a întreprins călătorii în Siria, Palestina și Arabia pentru a rezolva diverse probleme ecleziastice, participând totodată la sinoade pentru consolidarea credinței ortodoxe. Toate acestea arată că se bucura de un mare prestigiu în sfera ortodoxă. De fapt, a fost însărcinat să rostească discursurile funerare pentru prințesa Pulcheria și regina Placilla.

Pe lângă aceste fapte, care sunt cunoscute în istoria bisericii din activitățile bisericești ale Sfântului Grigorie de Nyssa, există și texte sinodale care îl consideră un mare părinte ecumenic al Bisericii. Al Treilea Sinod Ecumenic, recunoscând valoarea personalității și teologiei sale, l-a numit „un om al doilea după fratele său în cuvinte și în maniere". Această sintagmă înseamnă că era al doilea după fratele său Vasile cel Mare. Însă al VII-lea Sinod Ecumenic, la patru sute de ani după moartea sa, i-a acordat titlul unic acordat teologilor Bisericii, numindu-l „părinte al părinților". De fapt, este bine cunoscut răspunsul dat de Vasile cel Mare, atunci când au fost formulate întrebări, cu privire la motivul pentru care a numit un om atât de valoros episcop al orașului de argint Nyssa, care pare să se refere la Sfântul Grigorie de Nyssa și nu la Sfântul Grigorie Teologul, deoarece este prezent cuvântul „frate": „Să fie episcop nu rușinat de locul său, ci rușinat de locul său în sine"*.

O figură patristică atât de mare, pe care Biserica însăși, prin Sinoadele sale ecumenice, o numește „părinte al părinților" și un om al doilea după Vasile cel Mare în cuvinte și maniere, și un astfel de sfânt, pentru care se vorbea despre includerea lui în treimea celor Trei Ierarhi, nu poate cădea în erori atât de grave, cum ar fi teoria restaurării tuturor lucrurilor. Prin urmare, cei care susțin că Sfântul Grigorie acceptă astfel de teorii, pe care Biserica însăși le-a condamnat, se înșală. Cum este posibil ca teoria restaurării tuturor lucrurilor să fie condamnată sinodal și totuși ca Sfântul Grigorie de Nyssa să fie lăudat excesiv?

b) Părerile sale despre filosofie

Mulți interpreți ai Sfântului Grigorie de Nyssa susțin că este cel mai filosofic dintre Părinții Bisericii, din perspectiva că Sfântul Grigorie de Nyssa a fost, în multe privințe, în principal preocupat de restaurarea tuturor lucrurilor, condus de teologii filosofici ai timpului său, cum ar fi Origen.

Trebuie să repetăm ceea ce am spus mai înainte, și anume că Sfântul Grigorie nu se lasă dus în scrierile sale de filosofie și teoriile ei, întrucât el însuși este măsura și criteriul credinței și vieții ortodoxe. Ceea ce a încercat el a fost să răspundă la întrebările ontologice ridicate de filosofie. Filosofia a ridicat întrebări: ce este Ființa, ce sunt ființele, care este relația dintre Ființă și ființe, ce este răul, cum a intrat în lume, ce este sufletul

etc. Sfântul Grigorie de Nyssa s-a ocupat de acestea, așa-numitele întrebări ontologice, și a oferit răspunsuri prin experiența apocaliptică. Aceasta a fost și opera fundamentală a Părinților în acea perioadă critică*.

Nimeni nu-l poate descrie drept filosof, deoarece s-a ocupat de problemele ontologice ridicate de filosofie. În plus, numeroasele sale scrieri ascetice, discursurile sale spirituale și răspunsurile pe care le-a dat la numeroase întrebări filozofice arată că acuzația adusă Sfântului Grigorie este nefondată.

Părerile sale despre filosofie sunt exprimate în multe dintre scrierile sale. Cu toate acestea, aș dori să prezint opiniile sale despre filosofie, așa cum apar în lucrarea sa „Despre virtute, și anume în viața lui Moise".

Comentând faptul că mama lui Moise, pentru a-și salva copilul, care tocmai se născuse, l-a pus într-o arcă (coș) și l-a aruncat în râu, Sfântul Grigore de Nyssa spune că râul sunt valurile acestei vieți, iar arca este educația din diverse lecții. Dacă cineva are o astfel de educație, nu se va scufunda în valuri, ci va ieși pe uscat.

Fiica faraonului, care era stearpă și sterilă, l-a adoptat pe micul Moise. Aceasta simbolizează filosofia exterioară, care era stearpă și sterilă. Nimeni nu poate nega această educație stearpă și sterilă atâta timp cât este imperfectă, dar când se înalță, precum Moise, pe munte, atunci „duce cu rușine la lupta naturală de a fi numit copil". Astfel, oricine experimentează revelația și ajunge la viziunea lui Dumnezeu simte rușine și jenă de a fi numit copil al filozofiei.

Vorbind mai analitic despre filosofie, că este stearpă și fără niciun folos în mântuire, el scrie: „Căci într-adevăr, educația exterioară este stearpă, mereu dureroasă și niciodată dătătoare de viață în interes. Căci ce rod a arătat filosofia din îndelungi suferințe sau ce este vrednic de atâtea și asemenea dureri? Nu sunt toate deșarte și fără rod înainte ca cunoașterea lui Dumnezeu să iasă la lumină, capabile poate să devină oameni, dacă nu ar fi deloc învăluite în sânul luptei filosofiei?"

În acest pasaj uimitor, se vede punctul de vedere al Sfântului Grigorie de Nyssa asupra filosofiei. Prin termenul „educație externă" el se referă la filosofie și nu la alte discipline științifice. Filosofia, deși a simțit mereu durerile nașterii, nu a născut niciodată, ci a rămas stearpă. Nu a oferit

niciun rod omului. Și chiar observă că oamenii ar fi putut deveni oameni adevărați dacă nu ar fi fost închiși în sânul acestei înțelepciuni stearpe.

Apoi Sfântul Grigorie spune că putem avea discursuri exterioare în timpul educației, dar în același timp nu trebuie să ne despărțim de laptele Evangheliei care ne hrănește. Și, cu adevărat, cel care este educat doar prin educație exterioară și nu vede învățătura și moralitatea strămoșilor săi, acela va fi pus la mijloc între doi dușmani.

Sfântul Grigorie critică filosofia. El spune că în lecțiile de filosofie există ceva carnal și grosolan, care dacă este îndepărtat, va rămâne noblețe israelită. Și apoi dă câteva exemple. Filosofia acceptă că sufletul este nemuritor, dar totuși susține că acesta trece dintr-un corp în altul și dintr-o natură rațională într-una irațională. Și filosofia vorbește despre Dumnezeu, dar îl consideră material. Vorbește despre Dumnezeu ca și creator, dar crede că are nevoie de materie pentru creație, adică că nu a creat lumea din nimic. Crede că Dumnezeu este bun și puternic, dar spune că cedează nevoii de impur. Astfel, în filosofie există o evlavie, pentru că se ocupă de Dumnezeu, care are în același timp și ceva carnal*.

Când astfel sunt opiniile Sfântului Grigorie despre filosofie, este nepotrivit să-l considerăm un părinte filosofic, influențat de opiniile filosofiei despre restaurarea tuturor lucrurilor. Astfel de contradicții nu pot fi întâlnite nu doar la o persoană sfântă și divinizată, cum ar fi Sfântul Grigorie de Nyssa, ci nici la un om care are înaltele calificări și daruri intelectuale pe care le avea Sfântul Grigorie. Mai degrabă, nu posedăm propriile sale calificări și nu putem pătrunde conținutul învățăturii sale insuflate de Dumnezeu.

c) Învățătura sa despre predestinarea omului și eternitatea Iadului

Sfântul Grigore, în multe dintre textele sale, vorbește despre libertatea, predestinarea omului, care nu este abolită de Dumnezeu, precum și despre eternitatea Iadului. Ambele poziții neagă orice concepție despre teoria restaurării tuturor lucrurilor, așa cum este susținută de Origen.

În marele său discurs catehetic, după ce face referire la Catehism și la valoarea Botezului, la final insistă asupra subiectului schimbării întregii existențe a omului, care se face prin voința sa liberă. El scrie că sfântul

Botez se numește naștere de sus, adică este o renaștere și o reînființare a omului, dar nu schimbă trăsăturile sale caracteristice. Umanitatea însăși nu admite „schimbare de la Botez” și nici logica, nici intelectuala, nici cognitiva și nici vreo altă caracteristică a naturii umane nu se schimbă. Aceasta trebuie făcută odată cu lupta omului înainte și după Botez. Harul lui Dumnezeu pe care îl primim prin Botez nu ne efectuează renașterea, decât dacă cooperăm cu ea.

Sfântul Grigorie merge până acolo încât să sublinieze ceva îndrăzneț, așa cum spune chiar el. Dacă, în ciuda Botezului, sufletul nu și-a lepădat petele, ceea ce înseamnă că, dacă viața noastră de după Botez este aceeași cu viața noastră de dinainte de Botez, atunci apa Botezului este pur și simplu apă, „fără ca vreun dar al Duhului Sfânt să i se arate celui care se naște”. Adică, este ca și cum persoana nu ar fi primit darul Duhului Sfânt.

Cine trâmbițează nașterea sa din nou prin Botez, dar se distinge totuși prin același mod de viață, trebuie să asculte de cuvântul lui Dumnezeu care spune: „Dacă vrea, nu este nimic, se înșală pe sine” și „tuturor celor ce L-au primit, le-a dat putere să devină copii ai lui Dumnezeu”. Dacă cineva pretinde că L-a primit pe Dumnezeu, trebuie să dovedească acest lucru prin propria sa voință liberă. „Arată în tine însuți ce L-a născut”. Și întreabă foarte caracteristic: „Nu știți că un om nu poate deveni fiu al lui Dumnezeu dacă nu este sfânt?” Pentru a deveni copil al lui Dumnezeu, trebuie să fii sfânt.

Cei care nu își schimbă stilul de viață vor avea multe pedepse. Viața păcătoșilor în cealaltă viață nu va avea nicio asemănare cu necazurile vieții pământești. Sfântul Grigorie vorbește despre focul iadului pe care păcătosul și cel neregenerat îl vor întâlni în cealaltă viață. El scrie în mod caracteristic: „Fiindcă auzind foc, ați fost învățați să nu înțelegeți nimic altceva decât acesta, din faptul că în acel foc ceea ce nu este în acesta nu este acolo”. Focul pe care omul îl va experimenta în cealaltă viață va fi diferit de focul acestei vieți. Focul acestei vieți se stinge în diferite moduri, în timp ce focul celeilalte vieți rămâne nestins. „Nu este nimic altceva, și acesta nu este acolo”.

Și când se mai vorbește încă despre un vierme care ar devora omul, se înțelege cu totul altfel decât ceea ce există pe pământ. Căci „adăugarea infinitului este de altă natură decât gândul cunoscut, se presupune” *.

Din această scurtă prezentare a învățăturii Sfântului Grigore despre predestinare și Iad, se desprind câteva adevăruri:

În primul rând , Harul Duhului Sfânt, prin Botez, nu regenerează omul decât dacă liberul său arbitru este activat. Prin urmare, liberul arbitru al omului este de mare importanță.

În al doilea rând , există un Iad în care domnesc focul și viermii, care nu seamănă cu realitatea sensibilă. Acestea sunt realități necreate. De fapt, faptul că prezentul nu va fi similar cu cele ale vieții veșnice și că viermele este „nesfârșit" arată că atât focul purgatoriului, cât și energia chinuitoare a viermilor sunt energia necreată a lui Dumnezeu, care va fi experimentată în iad de acei oameni care nu au fost purificați din această viață. Legătura dintre durerile vieții de după moarte și nesfârșitul arată că nu va exista sfârșit al purificării, așa cum sugerează învățații Sfântului Grigorie.

În alte texte vorbește despre participarea luminii, adică a lui Dumnezeu. Analizând viața lui Moise și considerând că Moise este un model de perfecțiune pentru fiecare creștin, spune că Moise L-a văzut pe Dumnezeu în rugul aprins și nears, după ce în prealabil își scosese sandalele.

El adaptează acest caz la viziunea teopică, pe care o poate avea orice om. Dumnezeu este adevăr și acest adevăr este lumină. Educația virtuții duce la această cunoaștere a marii lumini. Și pentru ca să nu se creadă că Sfântul Grigorie vorbește despre o virtute umanistă și umanistă, trebuie să spunem că el leagă virtutea de purificarea sufletului. Nu este posibil ca omul să urce la acea înălțime, unde contemplă lumina adevărului, având picioarele legate. Prin urmare, sufletul trebuie eliberat de aceste temelii. Nu este vorba de alungarea trupului, ci de eliberarea sufletului de tunicile de piele, cu care natura a fost înconjurată după neascultare. Astfel, va vedea lumina adevărului și conștiința ființei va deveni o purificare a percepției neființei, întrucât neființa este minciună și imaginație. Potrivit Sfântului Grigorie, tot ce este în afara lui Dumnezeu este neființă, din punctul de vedere al faptului de a fi fals și imaginar, și nu al faptului de a fi inexistent*.

Și în această interpretare se pare că prin purificare omul ajunge la cunoașterea ființei și expulzează neființa, care este falsitatea și imaginația. Această interpretare se va dovedi utilă atunci când vom studia

mai târziu viziunea sa asupra răului, care este neființa. Nu înseamnă că omul care experimentează răul dispare, ci tocmai pentru că trăiește departe de ființă, care este adevărul, trăiește în falsitate. Omul există, dar nu trăiește după Dumnezeu. Există o diferență între existență și viață după Dumnezeu.

Sfântul Grigorie de Nyssa leagă Raiul și Iadul de liberul arbitru al omului. El știe clar că există un Rai etern și un Iad etern. În plus, nici măcar acești critici ai săi nu neagă faptul că Sfântul Grigorie, în multe părți ale învățăturilor sale, acceptă eternitatea Iadului. Am mai văzut un astfel de caz, când a vorbit despre viermele fără sfârșit. Dar, integrat organic în învățătura Bisericii, el învață că nu există Rai și Iad din perspectiva lui Dumnezeu, ci din perspectiva omului. Este o chestiune de liber arbitru și de condiția omului. Numai dacă studiem învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa prin aceste premise ortodoxe o putem înțelege.

Referindu-se la energia dual a luminii atât la evrei, cât și la egipteni, el spune că, în timp ce soarele dreptății îi lumina în același mod cu razele sale, „evreii erau mistuiți de lumină, în timp ce egiptenii erau posedați pe nesimțite de har". Și egiptenii au primit Harul lui Dumnezeu, dar pentru că erau pe nesimțite, l-au înțeles ca întuneric.

Același lucru se întâmplă și cu oamenii. În toți oamenii radiază același Har, aceeași lumină, dar unii umblă în întuneric, din cauza faptelor rele și a întunericului răutății, iar alții strălucesc, trăind în lumina virtuții.

Egiptenii au fost pedepsiți pentru că predestinația lor a acționat în acest fel, întrucât ei înșiși au provocat judecata lui Dumnezeu. „Egiptul face totul conform predestinației sale, dar judecata lui Dumnezeu aduce o judecată ulterioară conform meritului predestinației sale."

Același lucru se întâmplă și cu necazurile, despre care credem că vin de la Dumnezeu. Fiecare persoană devine creatorul necazurilor și al necazurilor prin propria sa voință liberă. „Fiecare devine creatorul propriilor răni prin propria sa voință liberă". La fel se va întâmpla și în viața veșnică. Pentru cel care a trăit fără păcat, nu va fi nici întuneric, nici vierme, nici foc. Același loc este o calamitate pentru unul, nu pentru altul. Aceasta înseamnă că este o chestiune de liberul lor arbitru. Prin urmare, „dacă nu există rău fără liberul nostru arbitru, acesta poate fi instaurat". Nu poate exista rău fără liberul nostru arbitru.

Această analiză arată clar că Sfântul Grigore nu neagă existența Iadului, ci spune că este o chestiune de liber arbitru al omului. Pentru Dumnezeu nu există Iad, nici Dumnezeu nu l-a creat pe om pentru Iad, ci este liberul arbitru al omului.

În operele Sfântului Grigorie se afirmă că răul trebuie alungat din existența umană și „ceea ce nu este, nu este deloc". Aceasta nu înseamnă că va exista o perioadă în care vor înceta să existe ființele care nu vor avea participare și comuniune cu Dumnezeu. La urma urmei, răul nu are o entitate în sine, ci este privarea de bine. Cu alte cuvinte, omul care a fost întunecat va fi lipsit de proprietatea iluminatoare a lui Dumnezeu și astfel va fi ca și cum nu ar exista, în timp ce va trăi veșnic. Nu va primi energia iluminatoare a lui Dumnezeu, ci pe cea caustică și pedepsitoare. El scrie în scrierile sale: „Pentru că în afara predestinației răul nu are natură (existență), când toată predestinația are loc în Dumnezeu, răul va trece în anihilare completă, nemailând niciun vas pentru neantul său"*.

Problema este pusă: ce se va întâmpla dacă omul nu-și dăruiește liberul arbitru lui Dumnezeu? Aceasta este o întrebare pentru cei care susțin că Sfântul Grigorie învață despre restaurarea tuturor lucrurilor conform părerilor lui Origen. Și cred că sfântul este contradictoriu. Totuși, nu există nicio contradicție în opera sa, atâta timp cât învățătura sa este înțeleasă în cadrul tradiției bisericești. Aceasta înseamnă că cei care nu-și dăruiesc liberul arbitru lui Dumnezeu nu vor avea parte de Dumnezeu. Vor exista fără a avea parte de Dumnezeu. Și, din moment ce Dumnezeu este viață și ființă, de aceea ei, deși vor exista, vor trăi în neființă, nu vor avea comuniune cu Dumnezeu.

De asemenea, existența focului iadului, care este Harul lui Dumnezeu care purifică omul, va fi evoluția și vindecarea continuă a sfântului, care va avea loc și în cealaltă viață. Focul purgatoriului, așa cum am observat, conform învățăturii Sfântului Grigorie de Nyssa, este necreat și inepuizabil, este Harul lui Dumnezeu, care îl va purifica și sfinți mai mult pe om, întrucât perfecțiunea este incompletă, așa cum învață el însuși. În acest sens vorbește și despre un foc purgatoriu pentru cei drepți *.

Prin urmare, învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa despre Rai și Iad se încadrează în cadrul patristic. Cel puțin, eu personal nu am observat nicio abatere de la această învățătură ortodoxă. Doar că cuvântul Sfântului Grigorie este mai dificil decât cuvântul celorlalți Părinți ai Bisericii.

În capitolul precedent am văzut opiniile fratelui său, Vasile cel Mare, despre cum Dumnezeu devine lumină și foc, în funcție de starea spirituală a omului. Este imposibil ca Sfântul Grigorie, care a fost atât de de acord cu Vasile cel Mare, l-a iubit și l-a respectat, să se deosebească de această învățătură ortodoxă.

d) Analiza interpretativă a unor pasaje specifice

Anterior, au fost prezentate opiniile fundamentale ale Sfântului Grigorie de Nyssa despre purificarea omului, care este legată de predestinarea sa, pe care nici măcar Dumnezeu nu o poate desființa, precum și despre eternitatea Iadului. Am văzut cum este înțeleasă purificarea în viața de apoi și cum este înțeleasă abolirea răului.

Trebuie însă să revenim la analiza hermeneutică a unor pasaje folosite de teologi pentru a susține opinia că Sfântul Grigore de Nyssa vorbește despre restaurarea tuturor lucrurilor conform conceptelor origeniste. Câteva tautologii vor ajuta la înțelegerea problemei, întrucât citățm analize hermeneutice ale unor pasaje paralele.

După căderea omului, în suflet au apărut petele păcatului. Astfel, omul trebuie vindecat de aceste pete. Tocmai din acest motiv „în această viață prezentă i s-a adăugat medicamentul virtuții pentru a vindeca astfel de răni”. Prin virtute, prin lupta pe care o face omul pentru a păzi poruncile lui Dumnezeu, el este curățit. Totuși, dacă rămâne incurabil după ce sufletul părăsește trupul, „ vindecarea este rezervată în viața de apoi ”. Dacă în trup unele boli se vindecă mai ușor și altele mai greu, la fel se întâmplă și cu sufletul. De aceea „ judecata de apoi este hotărâtă pentru a vindeca bolile sufletului ”*.

Acest pasaj este folosit de diverși cercetători ai sfântului pentru a demonstra că acesta propovăduiește continuarea purificării în viața de apoi pentru păcătoșii nepocăiți. Se poate ajunge la o astfel de concluzie arbitrară dacă nu se știe de învățătura conform căreia progresul celor evlavioși în viața de apoi va fi continuu, fără oprire.

Cititorul va vedea învățătura Bisericii cu privire la acest aspect în capitolul următor. Conform învățăturii Părinților autoritari, dacă o

persoană a intrat în stadiul pocăinței, dar nu a avut timp să se purifice, vindecarea va continua „la infinit” pentru ea, întrucât virtutea nu are sfârșit. Acest lucru, desigur, nu se va întâmpla pentru cei care, prin alegerea lor, au rămas complet nepocăiți și nu au intrat în stadiul pocăinței. În plus, sfinții învață că și îngerii vor fi mai capabili de Harul divin, așa că putem folosi cuvântul purificare și pentru îngeri.

În acest cadru trebuie plasat și celălalt pasaj al Sfântului Grigore, care este folosit de cei care susțin că sfântul acceptă teoria lui Origen despre restaurarea tuturor lucrurilor.

În catehismul său, el scrie că ceea ce se întâmplă cu trupul se va întâmpla și cu sufletul omului. Așa cum cei bolnavi trupești suferă și sunt nemulțumiți de vindecătorii lor, dar când sunt vindecați și se bucură de sănătate, atunci le sunt recunoscători, așa se întâmplă și cu sufletul. „ În perioadele lungi de timp, răul firii a fost exclus, cel prezent a fost amestecat cu ele și contopit, pentru că refacerea celor aflați acum în rău are loc în vremurile străvechi, mulțumire unanimă pentru toate făpturile și pentru cei care sunt în iad și în purificare și pentru cei cărora nu li s-a acordat niciodată purificarea ”*.

În acest pasaj, se vorbește despre restaurarea naturii umane la starea sa originală, despre eliberarea ei de răul care a venit asupra ei ca urmare a căderii și despre mulțumirea unanimă adusă lui Dumnezeu de către toți. Și în acest pasaj, teoria restaurării tuturor lucrurilor, pe care Biserica a condamnat-o, nu este predată.

În primul rând, trebuie interpretată în cadrul întregii învățături a Sfântului Grigorie despre Iadul veșnic, care depinde de liberul arbitru al omului. Adică, nu poate fi făcută independentă de întreaga sa învățătură, pentru că atunci este interpretată greșit.

Apoi, trebuie subliniat aici că purificarea și alungarea răului din firea umană și restaurarea lui sunt legate de alungarea pieilor stricăciunii și muririi. Știm foarte bine că acum, odată cu întruparea lui Hristos și experiența ei, dar mai ales la a Doua Venire a lui Hristos, stricăciunea și murirea vor fi alungate. Aceasta înseamnă că toate trupurile vor învia, atât cele drepte, cât și cele nedrepte, și toate trupurile se vor bucura de nemurire și nestricăciune. Cuvintele Apostolului Pavel despre păcătos, „nu se va mântui, ci ca prin foc” (1 Corinteni 3, 15), în învățătura

Sfinților Părinți au sensul că „rămâne în gheenă, chinuit în foc”, adică păcătosul se va mântui, nu va dispărea.

Prin urmare, aici vorbim despre restaurarea naturii și nu a voinței, cum vom spune mai jos.

În acest sens, toți vor mulțumi, adică Îl vor recunoaște pe Dumnezeu ca creator al lumii și ca adevărat Dumnezeu, atât cei din iad „în purificare”, cât și cei care nu au avut început de purificare, pentru că au trăit în iluminarea minții.

Am impresia, conform întregii învățături a Sfântului Grigorie de Nyssa, că sintagma „ cei din purgatoriu ” se referă la acei oameni care, datorită alegerii lor, se află în focul veșnic, care este experimentarea Harului lui Dumnezeu ca foc. Nu se înțelege, desigur, că va veni un timp când vor fi scoși din Iad, întrucât Iadul este veșnic, ci că, arzând în acest foc necreat, vor mărturisi existența lui Dumnezeu. Mulțumirea întregii creații se face fie pozitiv, fie negativ.

Faptul că întărirea celor din iad este considerată de Sfântul Grigore ca lepădare de piei, putrezire și mortalitate, de care se vor bucura și păcătoșii, și ca o recunoaștere a lui Dumnezeu, se vede și în alte pasaje paralele ale sale.

Vorbind despre învierea trupurilor, el spune că nestricăciunea, slava, cinstea și puterea sunt caracteristici ale firii divine. Aceleași erau inițial caracteristici ale omului, care a fost creat după chipul lui Dumnezeu, și se speră că vor deveni din nou ale lui. Odată cu păcatul, stricăciunea a intrat în firea umană. Dar după învierea trupurilor va fi eliberarea de ea. Adică, este vorba despre restaurarea firii din păcat și nu despre restaurarea voinței.

Este dificil de interpretat pasajul la care ne referim, dar se poate face dacă îl privim în perspectiva întregii sale învățături. Sfântul Grigorie de Nyssa susține că toți vor învia, dar unul nu va fi imperfect în trup, iar celălalt perfect. Așa cum se întâmplă ca atât prizonierul, cât și persoana liberă să aibă același trup, dar să se deosebească în ceea ce privește plăcerea și tristețea, putem vedea aceeași diferență și în cealaltă viață între cei buni și cei răi. Păcătoșii nu vor avea o deficiență fizică, ci privațiuni și înstrăinări de Dumnezeu. Cei drepți vor avea atât glorie, cât și cinste.

Ceea ce vrea Sfântul Grigore să sublinieze aici este că, deși toți vor învia, starea spirituală a fiecărei persoane va fi diferită, în funcție de dispoziția și predestinația sa interioară. Cuvintele nestricăciune, glorie, onoare și putere nu se referă pur și simplu la toți oamenii care vor învia, ci la cei care au fost purificați.

El scrie: „ În astfel de lucruri, purificate și nimicite de foc, fiecare dintre cei care sunt concepuți ca trup intră în trup, nestricăciune, viață, cinste, har, glorie, putere și, dacă există altceva de genul acesta, presupunem că Dumnezeu trebuie văzut și chipul Său, care este natura umană .”*

Cu aceste cuvinte el face referire la învățătura Apostolului Pavel despre trupul înviat: „se seamănă în stricăciune, înviază în nestricăciune; se seamănă în necinste, înviază în slavă; se seamănă în slăbiciune, înviază în putere; se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc” (1 Cor. 15, 43-44).

Ceea ce remarcă Sfântul Grigore aici este că, în ciuda eliminării corupției și a mortalității, atitudinea oamenilor va fi diferită. Aceste concepte, nestricăciune, glorie, onoare și putere, nu se referă la starea fizică, ci în principal la starea mentală, care se reflectă și în trup, adică este legată de purificarea pe care sufletul a primit-o din această viață. El nu vorbește despre toți oamenii , ci despre cei care sunt considerați printre cei mai buni, și nu despre cei care nu sunt cu Dumnezeu. Este vorba despre vindecarea care a avut loc cu puterea energiei lui Dumnezeu, care la început apare ca foc, precum și cu sinergia propriei lor voințe.

După cum se poate observa aici, se face o distincție între cei care au fost purificați și cei care au fost distruși. Deci nu este vorba de restaurarea a tot, așa cum spunea Origen. Se pot observa aceste opinii într-o lucrare mică, dar concisă, a sa, în care analizează cuvintele Apostolului Pavel: „când toate lucrurile Îi vor fi supuse, atunci și Fiul Însuși se va supune Celui ce I-a supus toate lucrurile” (1 Corinteni 15:28). Aici se afirmă că Fiul se va supune lui Dumnezeu Tatăl Său, după ce toate lucrurile Îi vor fi fost supuse.

În continuare, vom prezenta conceptele centrale ale acestui tratat al Sfântului Grigore de Nyssa, deoarece credem că acestea rezumă învățătura sa despre escatologie, adică despre viața din vremurile din urmă.

În primul rând. În această analiză, el își concentrează atenția și interesul în principal asupra interpretării sintagmei „și acest Fiu însuși va fi supus Celui ce I-a supus toate lucrurile”. Acest tratat este mai degrabă cristologic, deoarece ereticii din vremea sa foloseau acest pasaj pentru a sublinia faptul că Hristos este o creație a lui Dumnezeu.

El spune, așadar, că cuvintele Apostolului Pavel se referă la învierea viitoare a morților, când prin Hristos toate lucrurile vor fi supuse Tatălui.

Prin urmare, Sfântul Grigorie de Nyssa analizează în detaliu că discursul apostolic se referă la firea umană pe care Hristos a asumat-o și la viitoarea abolire a morții, începutul căreia abolire este învierea lui Hristos.

Sfântul Grigore analizează faptul că acest pasaj se referă la firea umană pe care Hristos a asumat-o. Aceasta este supusă Tatălui, precum și propriei Sale dumnezeiri, întrucât dumnezeirea Tatălui este una, iar dumnezeirea Fiului este alta. Natura umană a urmat întotdeauna firii divine. În Hristos a avut loc supunerea întregii firi umane.

Deoarece în Hristos are loc introducerea noastră la Tatăl, această unire se numește supunerea Fiului față de Tatăl. „Supunerea acestui trup se spune că este supunerea Fiului, cel înălțat la același trup, care este Biserica.”* Și în alt loc spune că cunoașterea ființei și mântuirea întregii naturi umane declară supunerea Fiului față de Tatăl.*

În al doilea rând. O consecință a celor de mai sus este că această supunere este înțeleasă ca mântuirea omului, care se realizează prin Hristos și în Hristos. „ Și întrucât tot ce se face în el este mântuit, iar mântuirea este interpretată prin supunere ”, prin urmare nu există nimic în afara celor care sunt mântuiți.* Aici se vorbește chiar și despre mântuirea dușmanilor lui Dumnezeu. „ În mod clar, asupra lor mântuirea este interpretată în numele supunerii .”*

Prin natura umană asumată și îndumnezeită și prin învierea viitoare a morților, când moartea va fi desființată, totul va fi supus lui Dumnezeu.

În al treilea rând. O consecință a celor de mai sus este că mântuirea păcătoșilor este interpretată și declarată și ca desființarea morții și a stricăciunii, așa-numitele haine de piele. Apostolul Pavel spune că, fiind ultimul vrăjmaș, moartea va fi desființată (1 Corinteni 15:26). De aceea,

și noi nădăjduim că, în cele din urmă, moartea va fi desființată. După ce viața divină va trece în toți, „moartea va fi dispărut din toate făpturile, după ce a desființat păcatul, din moment ce, după cum se spune, moartea a stăpânit peste oameni”*.

Sfântul Grigorie de Nyssa vorbește despre desființarea morții, dar și despre supunerea dușmanilor săi. Această supunere a tuturor, care se va săvârși în El, nu va fi forțată și robică. Această supunere „ nu robică înseamnă smerenie, ci împărăție și nestricăciune și fericire ”*. Se pare că mântuirea nu este independentă de păstrarea existenței chiar și a dușmanilor. Nu este vorba de păstrarea forțată sau de dispariția liberului arbitru, ci de restaurarea naturii umane, dar nu și a voinței.

Mântuirea, așadar, a păcătoșilor este înțeleasă ca eliberare de stricăciune, deoarece moartea va fi desființată și, bineînțeles, răul va înceta să existe, întrucât păcătoșii nu vor putea păcătui.

Mai mult, într-un alt punct, el adaugă că tot ce se întâmplă omului se întâmplă întregii creații. Hristos a spus că Evanghelia va fi predicată întregii lumi, iar aceasta înseamnă că „orice găsește cuvântul într-unul, și acela se va aplica logic întregii creații umane”*.

În al patrulea rând. În acest sens, se înțelege și dispariția răului. „ Și supunerea lui Dumnezeu este înstrăinarea completă a răului ”*. Evident, aici vorbim despre dispariția morții, care a venit din păcat. După ce creația va fi eliberată de moarte și stricăciune, Dumnezeu va intra în ea și va deveni totul pentru toți. „Căci vreau să spun că atunci va fi adevărat că Dumnezeu este în toate, când niciun rău nu se va vedea în ființe”*. Acest lucru se realizează de acum înainte în Biserică, care este Trupul Său.

În al cincilea rând. Cei care sunt uniți cu El vor trăi propria Lui viață. Cei care, după cuvintele Apostolului, se leapădă de omul vechi cu faptele și dorințele sale și Îl primesc pe Domnul în ei înșiși, „ în mod necesar cel care trăiește în ele face lucrurile bune care sunt făcute prin ele ” . Binele suprem, care este mântuirea, se realizează „prin înstrăinarea răului”. Dar nu putem fi altfel separați de rău, dacă nu ne supunem lui Dumnezeu.* Hristos îi primește la Sine pe toți cei care sunt uniți cu El în trupul Său, care este Biserica.*

Ceea ce vrea Sfântul Grigorie de Nyssa să sublinieze în acest text, credem noi, este că ultimul dușman care va fi desființat este moartea, din

perspectiva că odată cu a Doua Venire a lui Hristos morții vor învia, stricăciunea și mortalitatea care încă există în creație vor fi desființate, iar Hristos va domni peste toți. Toți se vor înfățișa înaintea Trecerii Sale, toți Îl vor recunoaște. În acest sens, păcatul, care este cauza morții, este desființat și toți Îl vor recunoaște ca Dumnezeu. Totuși, pentru că predestinația nu este desființată, oamenii, în funcție de situația lor, vor avea o experiență diferită a lui Dumnezeu. Cei vindecați vor experimenta energia iluminatoare și îndumnezeitoare a lui Dumnezeu, în timp ce păcătoșii o vor experimenta pe cea caustică. Toți Îl vor vedea pe Dumnezeu, dar drepții vor avea comuniune, în timp ce păcătoșii nu vor avea comuniune cu Dumnezeu. Totuși, răul ca entitate nu va exista. Oamenii vor deveni exact ceea ce au fost în această viață.

Prin urmare, atunci totul va fi supus lui Hristos și Hristos va supune, va prezenta firea umană lui Dumnezeu Tatăl. Aceasta începe să se întâmple acum în Biserică.

e) Interpretarea Sfântului Grigorie de Nyssa de către Părinții Bisericii

Este un fapt că sfinții sunt înțeleși de sfinți. Și aici se întâmplă la fel ca în cazul științei adevărate. Omul de știință dintr-o anumită ramură este bine înțeles de omul de știință din aceeași specialitate. Apostolul Pavel scrie despre acest subiect: „Omul firesc nu primește lucrurile Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt o nebunie și nu le poate cunoaște, pentru că trebuie judecate duhovnicește.” Omul firesc, care nu are Duhul Sfânt, nu poate judeca cele duhovnicești. Lucrurile duhovnicești trebuie judecate după criterii spirituale și oameni duhovnicești. „Oamenii duhovnicești compară lucrurile duhovnicești” (1 Corinteni 2:13-15).

Astfel, discursul Sfântului Grigorie de Nyssa nu trebuie judecat pe baza analizei filologice, nici pe baza gândirii filozofice, ci pe baza învățăturii sfinților Părinți ai Bisericii. Faptul că Biserica l-a caracterizat pe Sfântul Grigorie drept „părinte al părinților” și îl consideră un tip de credință și învățătură ortodoxă arată că a interpretat corect învățătura sa.

Dar avem și mari Părinți care au făcut referire la această învățătură. Ceea ce am spus mai înainte este adevărat, deoarece se bazează pe cuvântul sfinților. Unul este Sfântul Maxim Mărturisitorul, iar celălalt este Sfântul Marcu cel Nobil. Vom începe cu acesta din urmă cronologic și apoi vom

vedea cum interpretează Sfântul Maxim Mărturisitorul învățătura despre restaurarea Sfântului Grigore de Nyssa.

Latinii, în timpul dialogului cu ortodocșii de la Conciliul de la Ferrara-Florența despre focul purgatoriului, au folosit, pe lângă ceilalți Părinți, texte ale Sfântului Grigore de Nyssa. Din acest motiv, Sfântul Marcu Famenul, în două dintre discursurile sale, prezentând opiniile ortodoxe pe această temă, răstoarnă argumentele latinilor.

Referitor la pasajele Sfântului Grigorie de Nyssa, printre alte observații, el notează două:

În primul rând , atunci când Sfântul Grigorie vorbește despre focul purgatoriului, nu se referă deloc la ceea ce învață latinii. Căci purgatoriul latinilor există în starea de mijloc a sufletelor și este creat, în timp ce focul purgatoriului Sfântului Grigorie de Nyssa este veșnic și necreat.

În al doilea rând , Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește și el despre o restaurare, așa cum o înțelege Sfântul Grigorie de Nyssa. Sfântul Marcu spune: „ Dar chiar dacă Sfântul Maxim inventează un basm despre această restaurare a gloriei miraculosului Grigorie, îl vom explica pe deplin ”. Și apoi citează textul Sfântului Maxim Mărturisitorul. Este important de subliniat aici că Sfântul Grigorie de Nyssa este numit „ miraculos ” de Sfântul Marcu Evghenianul .

Și după ce citează textul Sfântului Maxim, Sfântul Marcu, interpretând cuvintele ambilor sfinți, concluzionează că atunci când învățătorii antici vorbesc despre purgatoriu, se înțelege focul veșnic și nu o stare intermediară a sufletelor. Mai exact, prin termenul purgatoriu se înțelege focul veșnic, adică, mai alegoric, iadul veșnic, așa cum numesc ei viziunea veșnică a luminii drepte. Nici nu va exista în viața viitoare vierme sau vreun fel de reptilă veninoasă și carnivoră, ci „aceea a iadului chinuit de conștiință și acel gust amar”. Iar scrâșnitul dinților este numit mai alegoric furia celor care luptă cu mânie și durerea pentru aceasta și jalea amară *.

Sfântul Marcu cel Nobil interpretează în acest fel așa-numitul foc al purgatoriului al Sfântului Grigore de Nyssa. Este focul veșnic, care nu este trecător și nici creat. Este energia infernală a lui Dumnezeu, pe care o vor experimenta cei care rămân incurabili, din cauza propriei lor alegeri.

Vom analiza acum textul Sfântului Maxim Mărturisitorul în care vorbește despre restaurare, așa cum o înțelege Sfântul Grigore de Nyssa. Sfântul Maxim scrie:

„ Biserica cunoaște trei restaurări: una, fiecare după cuvântul virtuții, în care este restaurată, cuvântul virtuții împlinindu-se; a doua, restaurarea întregii firi în înviere la nestricăciune și nemurire; și a treia, sau mai degrabă Grigore de Nyssa chiar menționează în cuvintele însele, restaurarea puterilor psihice care au căzut în păcat, la ceea ce au creat din nou .”

Conform Sfântului Maxim, există trei restaurări. Prima , cea care se întâmplă fiecărui om odată cu împlinirea cuvântului virtuților . A doua este restaurarea întregii firi la nestricăciune și nemurire , odată cu învierea lui Hristos. Iar a treia este restaurarea puterilor psihice la starea lor de dinainte de cădere . Această a treia restaurare este ceea ce înțelege Sfântul Grigorie de Nyssa și, într-adevăr, așa cum spune în mod caracteristic Sfântul Maxim, a folosit-o excesiv. Nu este greșit, dar a dezvoltat-o mai mult decât ar fi trebuit.

Apoi Sfântul Maxim adaugă că, așa cum creația nădăjduiește să se întoarcă la nestricăciune, același lucru se va întâmpla cu toate sufletele . Aceasta, desigur, nu înseamnă că toate sufletele vor ajunge la împărtășirea bunurilor, așa cum se va întâmpla cu sfinții. Sufletele păcătoșilor vor dobândi conștiința bunurilor și confirmarea că Dumnezeu nu a fost cauza răului, în timp ce ele nu vor dobândi participarea la Dumnezeu. „Și astfel, cunoașterea participării bunurilor va fi primită și redată celor vechi, și îl vor accepta pe Creator fără cauza păcatului”*.

Trebuie să vedem învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa despre restaurarea tuturor lucrurilor prin intermediul învățăturii Sfântului Maxim Mărturisitorul. Potrivit Sfântului Maxim, va exista o restaurare completă a creației , deoarece, conform unei voințe infinite a bunătății lui Dumnezeu, „ El va uni pe toți, atât îngeri, cât și oameni, atât buni, cât și răi ”. Deși Dumnezeu va include totul, nu toți vor avea aceeași relație cu El. Dumnezeu îi va uni cu Sine „în vecii vecilor” pe sfinții îngeri și pe sfinții oameni și cu „în vecii vecilor” pe cei care nu sunt incluși în primul *.

Astfel , păcătoșii vor fi restaurați în sensul că îl vor vedea pe Dumnezeu, fără a avea prezența Lui. Părintele Gheorghe Florovsky, comentând

această părere a Sfântului Maxim, spune că Dumnezeu le va întoarce păcătoșilor ceea ce au pierdut prin păcat, redându-le sufletele la plinătatea puterilor și abilităților lor naturale, fără a avea comuniune și comuniune divină. Ei vor experimenta constant lipsa comuniunii cu El, dându-și seama de punctul mort al drumului pe care l-au parcurs, respingând dragostea lui Dumnezeu și astfel se vor auto-imola odată cu mișcarea pervertită a opiniei lor *.

Prin urmare, toți oamenii, drepți și păcătoși, vor fi redați la „existența veșnică”, dar drepții vor experimenta „fericirea veșnică”, în timp ce păcătoșii vor experimenta „durerea veșnică”. În învățătura Sfântului Maxim se pare că „fericirea veșnică” este „doar în primul rând existența veșnică” *.

Mărturiile și învățăturile Sfântului Maxim Mărturisitorul și ale Sfântului Marcu Eugenicul, stâlpi ai Ortodoxiei, arată că învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa despre restaurarea tuturor lucrurilor diferă în mod evident de viziunea restaurării tuturor lucrurilor pe care o întâlnim în filosofia antică și de viziunea origenistă, condamnată de Sinodul al Cincilea Ecumenic.

4. Concluzii

La sfârșitul acestui capitol trebuie să vedem punctele principale ale temei dezvoltate, care servesc drept rezumat.

În primul rând. Învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa despre restaurarea tuturor lucrurilor și focul purgatoriului trebuie privită prin prisma învățăturii lui Vasile cel Mare și a Sfântului Grigorie Teologul, despre Rai și Iad. Nu-l putem izola de ceilalți doi sfinți, care erau legați între ei prin legături frățești și prietenești. Poate că Sfântul Grigorie de Nyssa a dezvoltat aceste opinii mai departe și în limbaj filosofic, răspunzând la întrebări și probleme filosofice, dar el nu se abate de la realitate, așa cum confirmă alți sfinți, și anume Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Marcu Famenul.

În al doilea rând. Iubirea, caritatea și bunătatea lui Dumnezeu sunt energia Sa necreată, care va fi trimisă atât celor drepți, cât și celor nedrepți în viața viitoare. Dar această iubire va fi experimentată diferit.

Cei drepți se vor împărtăși cu Dumnezeu, în timp ce oamenii incurabili Îl vor vedea pe Dumnezeu, dar nu vor avea participare și comuniune cu El.

În al treilea rând. Răul va fi inexistent, întrucât și astăzi răul este absența și înstrăinarea de bine. Noaptea nu există ontologic, ci este absența soarelui. Când va apărea soarele dreptății, atunci răul nu va exista. Moartea va fi, de asemenea, desființată, din care se nasc infinite rele, multe patimi și păcate. Faptul că răul va fi inexistent nu înseamnă că păcătoșii și cei incurabili mintal nu vor exista. Existența omului este un lucru și participarea și comuniunea cu Dumnezeu, care constituie viața adevărată, este altceva.

În al patrulea rând. La a Doua Venire a lui Hristos va fi o restaurare a naturii, dar nu o restaurare a voinței. Toată lumea va dobândi nemurirea, trupurile fiecăruia vor fi înviate, dar voința, opinia personală a omului nu se va schimba. În funcție de predestinația cu care a trăit în viața biologică, va continua acolo. Și păcătoșii vor dobândi conștientizarea lui Dumnezeu, îl vor vedea pe Dumnezeu, dar nu vor avea participare. Iadul nu este absența lui Dumnezeu, ci neparticiparea lui Dumnezeu, prezența lui Dumnezeu ca foc.

În al cincilea rând. Pentru oamenii care au intrat în stadiul de purificare înainte de a muri, perfecțiunea va continua în viața următoare. Perfecțiunea este incompletă, nu există sfârșit. La urma urmei, natura umană este finită, în timp ce Dumnezeu este infinit.

În al șaselea rând. Există o restaurare eretică a tuturor lucrurilor, așa cum susținea Origen și pe care Biserica a condamnat-o, și există o restaurare ortodoxă a tuturor lucrurilor, așa cum propovăduiau Sfântul Grigorie de Nyssa și Sfântul Maxim Mărturisitorul. Conform acestuia din urmă, toți oamenii Îl vor recunoaște pe Dumnezeu la a Doua Venire, dar nu toți vor avea parte de Dumnezeu. Toți vor învia, dar nu toți vor fi glorificați. Învierea lui Hristos este un dar dat tuturor, dar înălțarea va fi experimentată doar de sfinți. Prin urmare, în toți va exista o restaurare a firii, care va rămâne veșnică, nemuritoare, dar nu va exista o restaurare a voinței, deoarece fiecare persoană, după predilecția sa, îl va simți pe Hristos.

Teologia Sfântului Grigorie de Nyssa despre zilele de pe urmă, despre Împărăția lui Dumnezeu, este edificatoare și ortodoxă. Nimeni nu poate spune că acest mare Părinte și teolog urmează învățăturile eretice ale lui

Origen despre restaurarea tuturor lucrurilor, deoarece Sfântul Grigorie de Nyssa este integrat organic în întreaga tradiție ortodoxă, bisericească.